

**„Περὶ κλοπῆς καὶ ἐπιπορκίας ιερωμένου προσώπου”:
DESPRE FURT ȘI SPERJUR ÎN MĂNĂSTIRILE
DE RIT ORTODOX DIN SECOLUL AL XIII-LEA**

Alexandru Cristian Enescu *

Abstract: *The actions of the Fourth Crusade and the territorial changes brought to the Byzantine Empire imposed some changes in the ecclesiastical architecture of the area previously controlled by the Byzantine monarchy. The Archdiocese of “Bulgaria” with seat in Ohrid was territorially circumscribed to the newly created Despotate of Epirus led by members of the extended imperial family, like Komnenos Doukas Angelos. In the Archbishopric seat of Ohrid, the despot of Epiros – Theodoros Doukas Angelos – appointed Demetrios Chomatenos as archbishop, a well known authority of the ecclesiastical elite who fulfilled various functions within the clerical administration. The intellectual profile and his solid legal, canonical, and theological knowledge turned Demetrios Chomatenos into a court of appeal in matters beyond the territory of his archdiocese and the legal solutions proposed by him covered a wide range of situations, from matrimonial law to canonical provisions connected to monastic establishment. In this article Chomatenos is surprised in the position of conveying a legal solution to a certain hieromonk Sophrony, convicted of theft and perjury, in which he outlines the punishments Sophrony had to perform in accordance with the canon laws of Basil the Great.*

Keywords: Demetrios Chomatenos, monachism, theft, perjury, penitence, canon laws, Basil the Great.

Articolul de față este construit în jurul informațiilor extrase dintr-un document aflat într-una dintre puținele colecții extinse de acte, soluții legale și răspunsuri originare în spațiul Imperiului constantinopolitan venite din perimetrul clerical – în contextul evenimentelor Cruciadei a IV-a – și care au rezistat testului timpului. Actul pe care îl vom aborda în continuare a fost emis de arhiepiscopul Δημήτριος Χωματηνός/Χωματιανός – latinizat Demetrios Chomatenos¹ – și reprezintă o soluționare canonică solid argumentată la adresa unei duble derive depistate în modul în care înțelegea un anume ieromonah Sofronie viața călugărească.

Demetrios Chomatinos/Chomatianos – ambele forme sunt considerate corecte – a reprezentat una dintre cele mai respectate autorități în materie de drept canonic și civil din spațiul Imperiului constantinopolitan din prima jumătate a secolului al XIII-lea. Traseul instituțional al acestuia a probat demnitățile de *apokrisiarios* și

* Doctorand, Institutul de Istorie „G. Barițiu” Cluj-Napoca; alexandru.c.enescu@gmail.com

¹ Asupra traseului biografic al arhiepiscopului Demetrios Chomatinos vezi Alexander P. Kazhdan (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol I, Oxford University Press, 1991, p. 426.

*chartophylax*², iar contextul politic ulterior cuceririi Constantinopolului de către armata Cruciadei a IV-a în anul 1204 l-a plasat pe Chomatinos în postura de a opta pentru unul dintre statele circumscrise geografiei *Βασιλεία τῶν Ρωμαίων*³ și devenite state „succesoare”⁴. Opțiunea acestuia s-a manifestat în direcția atașării de politica lui Theodoros Komnenos Doukas Angelos, cel care a devenit conducătorul nou-înființatului despotat de Epir⁵ în urma dezorganizării politico-militare a Imperiului Bizantin generate de acțiunile Cruciadei a IV-a.

² Michael Angold, *Church and society in Byzantium under the Comneni 1081-1261*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, p. 240.

³ „Imperiul Romanilor”/ Folosim terminologia oficială în detrimentul convențiilor istoriografice târzii ce acoperă, mai mult sau mai puțin corect și concret, situațiile de fapt. Nu intenționăm să intrăm aici în jocul fals peiorativ al „bizantinismului”, dar pentru diversitate și alternanța textului vom folosi în continuare și acest termen. Indicând o bibliografie minimală în acest sens, amintim: A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, vol. I-II., The University of Wisconsin Press, Madison, 1952; Steven Runciman, *The Byzantine Theocracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977; Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford, 1997; Timothy E. Gregory, *A History of Byzantium*, Blackwell Publishing, Malden, 2005; Alain Ducellier, *Bizantinii. Istorie și cultură*, Edit. Teora, București, 1997; Averil Cameron, *The Byzantines*, Blackwell Publishing, Malden, 2006; Mark Whittow, *The making of Byzantium 600-1025*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1996. Pentru resorturile ideologice imperiale în translația lor de la *pax byzantina* – un imperiu cosmopolit – spre un tip de „naționalism” (nu în sensul modern al termenului!) ranforsat de teologia creștină, vezi: Hélène Ahrweiler, *Ideologia politică a Imperiului Bizantin*, București, Edit. Corint, 2002.

⁴ În urma cuceririi Constantinopolului de armata Cruciadei a IV-a și înființarea Imperiului Latin cu capitala în cetatea basileilor, politic s-au structurat trei importante entități teritoriale conduse de membrii „familiei extinse” imperiale Komnenos, care au clamat succesiunea și legitimitatea uzajului titlului imperial. Dintre aceste entități „succesoare”, Imperiul Trebizondei al Marilor Comneni – *Μέγας Κομνηνός* – nu și-a putut susține militar pretenția de legitimitate succesorală. În schimb, Theodoros I Laskaris s-a refugiat la Niceea, în Asia Mică, și a pus bazele a ceea ce a devenit cunoscut în istoriografie drept „Imperiul de la Niceea”. Laskaris a beneficiat și de susținerea legală, ranforsată prin actul de încoronare a sa ca basileu efectuată de patriarhul ecumenic, acum în „exil” la Niceea, Mihail al IV-lea Autoreianos. Cel de-al treilea stat „succesor” al monarhiei bizantine care clama legitimitatea succesorală imperială a fost despotatul Epirului, constituit în zona mediană a Greciei continentale, cu extensii înspre exteriorul Peninsulei Balcanice, nordul acesteia precum și către Tesalonic. Pe tronul temporal dintre anii 1204 și 1261, – recucerirea Constantinopolului de Mihail al VIII-lea Palaiologos – despoții Epirului s-au constituit în contestatarii dreptului împăraților de la Niceea de a face uz de titlul imperial bizantin. Altfel, ghilimelele utilizate pentru termenul „succesor” sunt intenționate și ele exprimă statusul temporar al monarhiei bizantine între anii menționați mai sus, din perspectiva elitei imperiale. Evenimentul din anul 1261 a însemnat recucerirea capitalei imperiale Constantinopol, și nu restaurarea Imperiului Bizantin – conform opiniei exprimate de o parte a istoriografiei – deoarece titlul imperial în acest interval de timp nu a fost scos din uz, ci a funcționat cu drepturi depline în *modus operandi* al Laskarizilor de la Niceea, după cum se poate observa cu ușurință din corespondența acestora cu Episcopul Romei.

⁵ În zona Greciei continentale *post*-1204, Mihail I Komnenos Doukas a constituit despotatul Epirului, care s-a extins în Macedonia de astăzi, beneficiind și de suportul sârbilor și de impotența baronilor latini prezenți în zonă ale căror teritorii nu puteau fi susținute consistent militar de către suzeranul lor, împăratul latin de Constantinopol. Totodată, Mihail I și-a structurat statul în zona Epirului beneficiind și de culoarul favorabil oferit de ultimii basilei ce au ocupat tronul constantinopolitan anterior anului 1204 – Alexios al III-lea Anghelos și Alexios al V-lea Doukas Mourzouphlos. Aceștia s-au refugiat în Tracia după cucerirea capitalei imperiale de către armata

Din poziția sa de arhiepiscop „πάσης Βουλγαρίας” cu scaunul la Ohrida, numit de către despotul Komnenos Doukas în anul 1217 d.Hr, Chomatinos îi va întoarce acestuia serviciul în momentul în care a efectuat încoronarea lui ca împărat la Tesalonic în cel de-al treilea deceniu al secolului al XIII-lea⁶. Nu e de natura acestui articol de a trata efectele actului de încoronare imperială săvârșit de arhiepiscopul Chomatinos și riposta patriarhului ecumenic aflat la Niceea, Germanos al II-lea Nauplios. Aceste aspecte au fost tratate de istoriografie, dar felul în care Chomatinos ridică miza și jonglează în argumentația lui – drept răspuns la interogația patriarhului – printr-un metisaj de argumente juridice care coboară până în timpul lui Iustinian I se constituie într-o solidă carte de vizită pentru prestația intelectuală a arhiepiscopului de Ohrida⁷.

cele de-a patra cruciade, dar, cu toate că datele arată că ei beneficiau de autoritate și sprijin în provincia Traciei și ar fi putut relua Constantinopolul, au fost preocupați mai mult de reglarea unor „meciuri interne” de orgoliu personal. De notat faptul că, atât „despotatul Epirului” cât și „Imperiul de Niceea” sunt convenții istoriografice ce acoperă hiatusul temporal dintre anii 1204-1261 din existența Imperiului Bizantin, și el convențional literar, acestea neexistând în taxis-ul contemporan.

⁶ Aflat inițial în serviciul împăratului de la Niceea, Theodoros I Komnenos Doukas Angelos a sosit în capitala Epirului, Arta, și a preluat conducerea statului întemeiat de fratele său vitreg, Mihail I. Una dintre primele mutări ale sale a fost numirea în poziția de arhiepiscop de Ohrida a lui Demetrios Chomatinos, un nume deja cunoscut în anturajul politic și religios al contemporaneității. Clamând înrudirea directă cu ultima dinastie imperială conducătoare anterioară cuceririi latine a Constantinopolului din anul 1204 – Angelos – despotul Theodoros a acționat politic și militar în consecință pentru a-și putea susține pretențiile de legitimitate asupra titlului imperial în fața celui mai contondent și puternic rival, împăratul de la Niceea. Theodoros și-a extins autoritatea asupra sudului Greciei, iar în anul 1217 a jalonat o bornă importantă în momentul în care l-a capturat pe împăratul latin Pierre al II-lea de Courtenay, aflat în drum spre Constantinopol pentru a-și ocupa tronul. Extensia autorității despotului spre est s-a consemnat în momentul în care a cucerit Tesalonicul, al doilea mare oraș bizantin, în anul 1224 desființând fantomaticul regat latin al Tesalonicului. Aici, arhiepiscopul de Ohrida, Demetrios Chomatinos și-a intrat în rol, efectuând încoronarea ca împărat a lui Theodoros I. A Karpozilos, *The date of coronation of Theodore Doukas Angelos*, în *BYZANTINA*, Tesalonic, vol. 6, 1974, p. 251-262.

⁷ În replica oferită patriarhului ecumenic, Germanos al II-lea, arhiepiscopul Chomatinos își construiește argumentul efectuării încoronării imperiale a despotului Theodoros de la Tesalonic pe legalitatea oferită de autocefalia arhiepiscopiei sale. Chomatinos îi replică lui Germanos al II-lea că dreptul său de a încorona basileul constantinopolitan nu se întemeiază pe statute și reglementări, ci pe „tradiție”, argument valid și în dreptul său, având în vedere independența arhiepiscopiei sale față de Patriarhia Ecumenică. Chomatinos manevrează juridic abil și navighează prin istorie până în punctul în care momentul invocat i-ar consolida argumentul. Altfel spus, el nu clamează autocefalia scaunului Ohridei din timpul lui Vasile al II-lea Macedoneanul, ci face referire la *Iustiniana Prima*, scaunul arhiepiscopal înființat de Iustinian I prin Novella 131. Chomatinos pune intenționat semnul egal între teritoriul arhiepiscopiei de Ohrida și cel deținut de fosta arhiepiscopie *Iustiniana Prima* și interpretează original actul în cauză. El jonglează cu termenii până în punctul în care stabilește o falsă echivalență între arhiepiscopia *Iustiniana Prima* și arhiepiscopia de Ohrida. Și, se întreabă Chomatinos, dacă papa are dreptul de a încorona împărați, el, în calitate de vicar papal – o interpretare literară a novelei lui Iustinian – de ce nu se poate bucura de același drept? Desigur, falsa echivalență se dezvăluie prin faptul că Arhiepiscopia de Ohrida nu s-a suprapus teritorial și jurisdicțional peste cea fondată de Iustinian și, în plus, reprezentantul ei nu efectua încoronări imperiale. Dar Chomatinos va include în titulatura sa referirea directă la *Iustiniana Prima*. R. J. Macrides, *Bad historian or good lawyer? Demetrios Chomatinos and Novel 131*, în *Dumbarton Oaks Papers*, vol 46, 1992, p. 187-196.

Documentul pe care îl vom analiza face parte din colecția de acte atribuite arhiepiscopului de Ohrida, Demetrios Chomatinos – un veritabil *nomotriboumenos*⁸ – și care a fost ordonată și asamblată de colectivul bizantinologilor conduși de Günter Prinzing. De menționat este faptul că Prinzing oferă cu acuratețe datarea cronologică a actelor emise de Chomatinos, nu și a celui pe care îl avem sub observație. Altfel spus, nu știm dacă acest act a fost redactat în timpul activării lui Chomatinos drept *apokrisiarios*⁹ al arhiepiscopului de Ohrida sau documentul poate fi datat după anul 1217, anul consacrării lui Chomatinos în demnitatea arhiepiscopală.

Actul emis de arhiepiscopul „Bulgariiei” și intitulat *Περὶ κλοπῆς καὶ ἐπιπορκίας ἱερομένου προσώπου*¹⁰ este răspunsul adresat unui anume ieromonah Sofronie – nu beneficiem de date suplimentare despre acesta – în debutul căruia Chomatinos i se adresează acestuia direct¹¹. Arhiepiscopul realizează un scurt rezumat al delictelor comise de ieromonahul Sofronie, muștrându-l pentru neglijență¹² și atrăgându-i atenția asupra dublei ofense pe care a adus-o prin delictele comise¹³. Chomatinos expune în continuarea documentului certitudinea asupra furtului comis de ieromonahul Sofronie, tendința de tăinuire a acestuia, introduce nuanța de premeditare și îi explică acestuia consecințele acțiunilor sale¹⁴.

În pasajul următor din document, Chomatinos atinge punctul în care îi comunică ieromonahului Sofronie că demonstrația sa de nevinovăție a devenit

⁸ În sintaxă contemporană l-am putea numi „expert legal”. Günter Prinzing, *A quasi patriarch in the state of Epiros: the autocephalous archbishop of „Boulgaria” (Ohrid) Demetrios Chomatinos*, „Recueil des travaux de l’Institut d’études byzantines”, XLI, Belgrad, 2004, p. 171.

⁹ Prinzing aruncă o lumină interesantă asupra statutului arhiepiscopiei de Ohrida în finalul secolului al XII-lea și notează faptul că Demetrios Chomatinos apare menționat, de altfel este singurul descoperit până acum, drept *apokrisiarios* (nunțiu), al arhiepiscopului de Ohrida pe lângă Patriarhia Ecumenică. *Ibidem*, nota 18.

¹⁰ „Despre furt și jurământ strâmb la fețele bisericești”. Günter Prinzing, *Demetrios Chomatini. Ponemata Diaphora*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Series Berolinensis, volume XXXVIII, De Gruyter, Berlin, 2002, p. 304.

¹¹ Textul este inaugurat de Chomatinos printr-un vocativ: „, ὦ ἱερομόναχε Σωφρόνιε,”. *Ibidem*.

¹² „ἔξ ἄβουλίας”. *Ibidem*.

¹³ „[...] ἐνέπεσες εἰς πταίσματα δύο. τὴν σὴν μοναδικὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἱεροσύνην μολύνοντα κλοπὴν δηλονότι καὶ ψευδορκίαν [...]”. Se remarcă eleganța frazeologiei lui Chomatinos potrivit căreia delictele comise de ieromonahul Sofronie reprezintă o dublă ofensă (*πταίσματα δύο*) adusă atât monahismului (*μοναδικὴν πολιτείαν*), cât și preoțimii (*ἱεροσύνην*) prin pângărire (*μολύνοντα*). Chomatinos adaugă imediat motivele acestei pângăririi: mai exact (*δηλονότι*) furt (*κλοπὴν*) și sperjur (*ψευδορκίαν*). *Ibidem*.

¹⁴ „[...] κλέψας γὰρ καὶ ὑποπτευθεὶς καὶ ἐσφαλὶς ἐρωτηθεὶς καθόλου ἠρνήσω καί, ἵνα βεβαίωσῃς τὴν ἄρνησιν, σωματικὸν ἀπετέλεσας ὄρκον, ἐνδυσόμενος τὴν ἱερατικὴν σου στολὴν ἄπασαν[...]”. Practic, aici Chomatinos îl demască pe Sofronie, reproșându-i furtul și tentativa de ascundere a faptei (*κλέψας γὰρ καὶ ὑποπτευθεὶς*), urmate de menționarea „anchetei” desfășurate împotriva și negarea faptelor de către Sofronie „*pe de-a-ntregul- καθόλου*”. Apoi, descoperim că negarea lui Sofronie, legal vorbind, a fost dovedită (*βεβαίωσῃς τὴν ἄρνησιν*). Arhiepiscopul de Ohrida explică faptul că prin furt și sperjur, tocmai monahul, cel chemat să respecte jurământul (*ὄρκον*) de credință față de Dumnezeu, îl încalcă, cel mai în măsură să atingă comuniunea cu Dumnezeu și cu Biserica o pierde. În plus, aflăm că Sofronie, prin delictele comise, s-a autodepus din tagma clericală, iar termenul folosit de Chomatinos are un înțeles precis (*ἐνδυσόμενος... ἄπασαν*). *Ibidem*.

nulă, iar el a fost „descoperit” și condamnat¹⁵. Certitudinea arhiepiscopului nu lasă loc de dubii prin termenii folosiți: Sofronie a furat într-adevăr și a înșelat prin minciună, metodă pe care Chomatinos alege să o exprime în clar¹⁶.

În paragraful următor al documentului Chomatinos dezvăluie mărturia și apelul ieromonahului către autoritatea arhiepiscopului de Ohrida pentru oferirea de soluții canonice în rezolvarea cazului său. Sofronie a înțeles într-un târziu¹⁷ și s-a înfățișat pentru a-și mărturisi păcatele¹⁸, cerând arhiepiscopului Chomatinos stabilirea „prețului” pe care trebuie să îl plătească pentru iertarea lor¹⁹. Paragraful în cauză, Chomatinos îl încheie printr-un avertisment adresat ieromonahului în culpă de a urma întocmai deciziile pe care urmează să le ia în privința lui și indică „izvorul” și sursa acestor decizii²⁰.

În zona mediană a documentului sunt dezvăluite clar soluțiile canonice pentru penitență pe care arhiepiscopul Demetrios Chomatinos le anunță ieromonahului Sofronie, cu referințe directe la textele canonice fundamentale ale monahismului ortodox: Vasile cel Mare. Chomatinos îi atrage atenția ieromonahului Sofronie că furtul comis intră sub incidența canonului 61 al părintelui Bisericii Vasile cel Mare, cu mențiunea excomunicării, adică a excluderii din corpul Bisericii, pe o perioadă de doi ani²¹.

¹⁵ „[...]εἶτα ἐπιγνωσθεὶς ἐξ ἐλέγχων προδήλων[...]”. *Ibidem*. Aici ἐπιγνωσθεὶς este folosit cu sensul de „recunoscut, descoperit”. *Ibidem*.

¹⁶ „[...]ὅτι ἀληθῶς ἔκλεψας καὶ ψευδῶς ὁμοσασ[...].” *Ibidem*.

¹⁷ „[...]καὶ συναίσθησιν ὄψε ποτε λαβὼν τῶν ἀμαρτημάτων τούτων[...]” *Ibidem*.

¹⁸ „[...]προσῆλθες ἡμῖν καὶ ἐξωμολογήσω, ὅτι ἔπταισας[...]”. Verbul în diateză reflexivă, modul aorist, ne anunță că Sofronie s-a prezentat în fața arhiepiscopului (προσῆλθες) pentru mărturisirea furtului și a spejzurului comise. *Ibidem*.

¹⁹ „[...]καὶ ἠθέλησας λαβεῖν παρ’ ἡμῶν τὰ λυσιτελήσοντά σοι εἰς τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων συγχώρησιν[...]”. *Ibidem*.

²⁰ „[...]ἰδοὺ τὸ παρὸν ἐπὶ τούτῳ γραμματεῖον συντάσσοντες, ταῦτα ἐκ τῶν κανονικῶν καὶ νόμων Θεῶν δέλτων ἀναλεγόμενοι, ἐκτιθέμεθα[...]”. Arhiepiscopul de Ohrida îi transmite ieromonahului printr-un imperativ să fie atent (ἰδοὺ – *Ai grijă!*, *Fii atent!*) la situația sa din prezent (τὸ παρὸν) pe care trebuie să o privească prin deciziile sintetizate de oficiul arhiepiscopal, în cazul de față, a căror origine și legiferare provine direct din „tablele” (δέλτων) de legi oferite de Dumnezeu: „τῶν κανονικῶν καὶ νόμων Θεῶν δέλτων ἀναλεγόμενοι, ἐκτιθέμεθα”. *Ibidem*.

²¹ „[...]ὁ ζα’ κανὼν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἐπὶ δυσὶν ἔτεσιν ἀκοινωνησία κολάζει[...]”. Aici Chomatinos hotărăște drept pedeapsă pentru ieromonahul Sofronie cei doi ani (δυσὶν ἔτεσιν) de excludere din Biserică legiferați de „marele nostru părinte Vasile – τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου”, operând însă distincția necesară din textele baziliene. Cum ieromonahul Sofronie nu și-a mărturisit furtul, ceea ce ar fi însemnat executarea unei pedepse de doar un an, el intra sub incidența celui de-al doilea caz de furt normat de textele baziliene: „denunțat” de o terță parte, el rămâne exclus 2 ani din comunitatea Bisericii. Când spunem „comunitate” ne referim la etimologia directă a termenului folosit (ἀκοινωνησία) care într-o perifrază s-ar traduce prin ruperea de corpul comun al creștinilor din Biserică. De precizat că sensul original al noțiunii ἀκοινωνησία se referă la oprirea de la sfânta împărtașanie. Aceasta (ἀκοινωνησία) era una din cele mai grave pedepse, întrucât excluderea credinciosului de la Sfânta Liturghie, de la tainele Bisericii (între care taina spovedaniei și taina împărtașaniei) atrăgea inevitabil excomunicarea sa din Biserică. *Ibidem*.

După clarificarea pedepsei de executat ieromonahul Sofronie în cazul furtului pe care l-a comis, Demetrios Chomatinos se îndreaptă și spre pronunțarea penitenței în cazul sperjurului săvârșit de acesta, fragment în care arhiepiscopul se lansează într-o veritabilă demonstrație de cunoaștere a canoanelor apostolice și patristice. El îi transmite lui Sofronie că sperjurul intră sub incidența unei condamnări de zece ani de oprire de la sfânta împărtășanie, ceea ce echivala cu excomunicarea din Biserica Ortodoxă. Iar într-un alt punct menționează caterisirea preotului condamnat pentru același delict. Apoi, arhiepiscopul își consolidează poziția juridică exprimată în privința mărturiei mincinoase prin invocarea autorității tradiției și a Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe, respectiv a autorității decurgând dintr-un triplu „izvor de legi”: Sfinții Apostoli, Vasile cel Mare și Leon cel Mare. Spune Chomatinos: „*Τὴν ἐπιorkίαν δὲ ὁ ζδ' κανὼν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἐπὶ δεκαετία τῷ αὐτῷ καθυποβάλλει ἐπιτιμίῳ. Ὁ γε μὴν κε' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανὼν τῶν ἐπιorkήσαντα ἱερέα καθαιρέσει καθυποβάλλει. Ὡς ἀκολούθως καὶ <ή> ος' νεαρὰ τοῦ ἐν βασιλεῦσι σοφωτάτου κυροῦ Λέοντος θεσπίσυσσα, τὴν αὐτὴν ἐπάγει τοῖς ἱερωμένοις τιμωρίαν, ὀπηνίκα τοῖς ψευδέσι τούτων λόγοις καὶ ὄρκον εἰς βεβαίωσιν δῆθεν αὐτῶν ἐπακολοσθήσῃ*”²².

În cea de-a doua jumătate a actului emis de arhiepiscopul Demetrios Chomatinos observăm cum acesta, ca un veritabil părinte, îi detaliază ieromonahului Sofronie calea pe care trebuie să o urmeze²³, în acord cu canoanele pe care arhiepiscopul le-a invocat anterior. Chomatinos alternează timpurile verbale ca pe o oglindă – reflex pentru cele două posibilități pe care ieromonahul Sofronie le are la dispoziție: continuarea decăderii sau reprimirea în corpul Bisericii²⁴. Reintegrarea – desigur, explică arhiepiscopul – are costurile ei pe care Sofronie trebuie să fie dispus să le accepte, urmând ca, prin executarea penitenței, în final, el să-și fi înfrânt păcatele mari. Și spune Chomatinos, într-un melanj despre ambiție, generozitate, păcat și imperfecțiune: „*[...]δυνήσῃ τοῦ ἐφετοῦ σοι τυχεῖν τὸ χρέος γὼρ φιλοτιμίαν ποιήσεις, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲν τὴν ἀσκησιν ὡς χρέος ἀπαραίτητον ἔχουσι, σὺ δὲ ταύτην ἐνθάδε ὡς φιλοτιμία θήσεις ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων σοι[...]*”²⁵.

²² *Ibidem*.

²³ „Ὅπως μὲν οὖν ἐγκρατεία καὶ σκληραγωγία ἑαυτῶν καθαρίσῃς ἀπὸ τοῦ μολυσμοῦ τούτου, αὐτάρκης ἔσται σοι διδάσκαλος αὐτῆ ἢ ἀκριβῆς τῶν ἀρημικῶν καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν ἀσκησις[...].” Chomatinos suprinde aici esența a ceea ce Sofronie este chemat să îndeplinească pentru salvarea lui, în perioada de „probațiune”. Privind îndeplinirea actului de eliminare a „mizeriei” și curățirii sufletești (*καθαρίσῃς ἀπὸ τοῦ μολυσμοῦ*), Chomatinos îi îndrumă ieromonahului Sofronie următorul pas pe care este chemat să îl execute – ne spune arhiepiscopul- cu exactitate – (*ἀκριβῆς*) prin cumpătarea dorințelor (*αὐτάρκης*) având drept „învățător” stilul de viață prin excelență cel mai apropiat de Dumnezeu: modelul de asceză al eremiților, pustinicilor și al călugărilor, în general (*ἀρημικῶν καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν ἀσκησις*). *Ibidem*.

²⁴ „*[...]ἤτανι σεαυτῶν πα-|ραβα- λῶν (καὶ μὴ στραφῆς εἰς τὰ ὀπίσω διὰ τὸ ταύτης ἀπίπονον) [...]*”. (*καὶ μὴ στραφῆς εἰς τὰ ὀπίσω διὰ τὸ ταύτης ἀπίπονον*). *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

Ultimul pasaj al documentului încheie lista de măsuri canonice pe care arhiepiscopul de Ohrida i le-a enumerat ieromonahului Sofronie. Chomatinos îi transmite acestuia că iese de sub autoritatea sa exprimarea unei opinii cu privire la discuția legată de momentul caterisirii din calitatea de preot²⁶. Decizia, ne comunică același Chomatinos, va fi luată în acord cu canoanele apostolice și cu deciziile luate în cazurile similare de judecată cu privire la satisfacerea penitențelor și iertarea ulterioară a păcatelor săvârșite de ieromonah: „[...]ὡς τῶν εἰρημένων θεοπισμάτων τοῦ τε ἀποστολικοῦ κανόνος καὶ τῆς νεαρᾶς ἀντικαθιστομένων τῆ ἀποφάσει τῆς συγχώρησεως |”²⁷. Acest document expus și tradus în continuarea articolului reprezintă o mică parte din impresionanta paletă juridică – aproximativ 150 de acte, scrisori, soluții legale care poartă semnătura lui Chomatinos –, iar însemnătatea sa derivă din combinația dintre inteligența, tonul și modul în care arhiepiscopul jalonează situația căreia este chemat să îi ofere soluția juridică. Partea cea mai interesantă este stilul în care Chomatinos își expune opiniile: un metisaj între tonul direct și sobru al legalității juridice a canoanelor și amalgamul de metafore și parabole la care apelează. De aici provine dificultatea traducerii textelor sale, dar, în aceeași măsură, și frumusețea lor.

Περὶ κλοπῆς καὶ ἀπιορκίας ἱερομένου προσώπου

Ἐπειδὴ, ὃ ἱερομόναχε Σωφρόνιε, ἀξ ἀβουλίας ἐνέπεσες εἰς πταίσματα δύο, τὴν σὴν μοναδικὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἱεροσύνην μολύνοντα κλοπὴν δηλονότι καὶ ψευδορκίαν (κλέψας γρ καὶ ἀποπτευθεὶς καὶ ἀσφαλῶς ἐρωτηθεὶς καθόλου ἠρηήσω καί, ἵνα βεβαίωσης τὴν ἀρνήσιν, σωματικὸν ἀπετέλεσας ἄρκον, ἐνδυσάμενος τὴν ἱερατικὴν σου στολὴν ἄπασαν, εἶτα ἐπιγνώσθεις ἐξ ἐλέγχων προδήλων, ὅτι ἀληθῶς ἔκλεψας καὶ ψευδῶς ὤμοσας), καὶ συναίσθησιν ὅψέ ποτε λαβὼν τῶν ἀμαρτημάτων τούτων προσῆλθες ἡμῶν καὶ ἐξωμολογήσω, ὅτι ἔπταισας, καὶ ἠθέλησας λαβεῖν παρ’ ἡμῶν τ λυσιτελήσοντά σοι εἰς τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων συγχώρησιν ἰδοὺ τὸ παρὸν ἐπὶ τούτῳ γραμματεῖον συντάσσοντες, ταῦτα ἐκ τῶν κανονικῶν καὶ νόμων Θεῶν δέλτων ἀναλεγόμενοι, ἐκτιθέμεθα

Φαμέν οὖν, ὡς τὴν κλοπὴν μὲν ἐπὶ τῶν λαϊκῶν, τὴν μὴ ἔκουσίως ὁμολογηθεῖσαν, ἀλλ ἐλεγχθεῖσαν, ὁ ζα’ κανὼν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἐπὶ δυσὶν ἔτεσιν ἀκοινωνησία

²⁶ „Περὶ δὲ τοῦ ἀλθεῖν σε εἰς τὸ | ἱερατεῦειν οὐκ ἔχω σοι εἶπεῖν ἀγὼ μόνος τοῦτο γὰρ συνοδικῶς δεῖται σκέψεώς τε καὶ ἀποφάσεως[...]”. Avem aici de a face cu o cerere probabil anterioară a ieromonahului Sofronie pe această temă adresată arhiepiscopului Chomatinos. Când spunem acest lucru, avem în vedere formularea diferită pe care o utilizează arhiepiscopul în finalul documentului, și anume forma verbală mult mai accentuată decât cele folosite în restul documentului. Propensiunea lui Chomatinos pentru modul aorist (timp verbal, care în funcție de context poate fi tradus în limba română prin utilizarea perfectului simplu sau a perfectului compus) este modificată acum prin pronunțarea definitivei forme de perfect compus, mult mai gravă, consolidată de inserarea pronumelui personal (ἔχω σοι εἶπεῖν ἀγὼ – eu ți-am spus). Apoi Chomatinos își declină competența, autoritatea decizională în cazul ieromonahului Sofronie fiind cea sinodală (συνοδικῶς). Sinodul va analiza cazul (δεῖται) detaliile existente și va emana o judecată, o „gândire” (σκέψεώς). *Ibidem*

²⁷ Asemenea unei ultime instanțe de apel contemporane, Chomatinos ne spune că această decizie sinodală, după ce va fi pusă în acord cu textele canonice, va fi întemeiată pe similaritate și „precedent”.

κολάζει. Τὴν ἐπιorkίαν δὲ ὁ ζδ' κανὼν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἐπὶ δεκαετία τῶ αὐτῷ καθυποβάλλει ἐπιτιμίῳ. Ὁ γε μὴν κε' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανὼν τὸν ἐπιorkήσαντα ἱερέα καθαιρέσει καθυποβάλλει. Ὡς ἀκολούθως καὶ <ή> ος' νεαρ τοῦ ἐν βασιλεῦσι σοφωτάτου κυροῦ Λέοντος θεσπίζουσα, τὴν αὐτὴν ἐπάγει τοῖς ἱερωμένοις τιμωρίαν, ὁπνίκα τοῖς ψευδέσι τούτων λόγοις καὶ ὄρκον εἰς βεβαίωσιν δῆθεν αὐτῶν ἐπακολυθήση.

Ὅπως μὲν οὖν ἐγκρατεία καὶ σκληραγωγία ἑαυτὸν καθαρίσσης ἀπὸ τοῦ μολυσμοῦ τούτου, αὐτάρκης ἔσται σοι διδάσκαλος αὐτῇ ἢ ἀκριβῆς τῶν ἐρημικῶν καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν ἄσκησις, ἣτινι σεαυτὸν πα-|ραβα-|λῶν (καὶ μὴ στραφῆς εἰς τὸ ὀπίσω δι τὸ ταύτης ἐπίπονον) δυνήση τοῦ ἐφετοῦ σοι τυχεῖν τὸ χρέος γρ φιλοτιμίαν ποιήσεις, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲν τὴν ἄσκησιν ὡς χρέος ἀπαραίτητον ἔχουσι, σὺ δὲ ταύτην ἐνθάδε ὡς φιλοτίμημα θήσεις ἀπὲρ τῶν ἡμαρτημένων σοι.

Περὶ δὲ τοῦ ἔλθεῖν σε εἰς τὸ | ἱερατεῦειν οὐκ ἔχω σοι εἰπεῖν ἐγὼ μόνος τοῦτο γρ συνοδικῶς δεῖται σκέψεώς τε καὶ ἀποφάσεως ὡς τῶν εἰρημένων θεσπισμάτων τοῦ τε ἀποστολικοῦ κανόνος καὶ τῆς νεαρᾶς ἀντικαθισταμένων τῆ ἀποφάσει τῆς συγχωρήσεως.

Despre furt și jurământ strâmb la fețele bisericești

„Deoarece, ieromonah Sofronie, din neglijență, ai căzut în aceste două greșeli, murdărind atât monahismul, cât și preoșimea prin furt neîndoielnic și jurământ fals (fiind suspectat și întrebat, te-ai ascuns și ai negat pe de-a-ntregul, iar prin menținerea negării ai renunțat la jurământul depus și la rasa preoțească pe care ai îmbrăcat-o, apoi ai recunoscut în mod clar, neîndoielnic, cum că într-adevăr ai furat și ai jurat fals) și conștientizând într-un târziu, încet, ai înțeles toate aceste greșeli, te-ai înfățișat înaintea noastră ca să mărturisești pe deplin că te-ai „împiedicat” și, pentru că ai vrut să primești de la noi iertarea acestor păcate, privește prezentul prin acest decret și prin canoanele și tablele de legi ale lui Dumnezeu adunate și strânse de noi pe care le vom prezenta.

Se spune, într-adevăr, despre furtul asupra oamenilor, care nu este declarat, dar este descoperit, că se pedepsește aspru cu excomunicarea pentru doi ani potrivit canonului 61 al marelui nostru părinte Vasile. Asupra sperjurului se aplică o pedeapsă de 10 ani potrivit celui de-al 64-lea canon al acestui părinte. După cum și potrivit canoanelor sfinților apostoli, preotul care jură fals este supus caterisirii. Mai departe, noua hotărâre decretată în timpul păstoririi preaînțeleptului și venerabilului Leon [cel Mare], îi osândește pe preoți, de îndată ce se adevereau vorbele și jurămintele lor strâmbe.

Deci, așa cum prin stăpânire de sine și călire te vei curăța de această murdărie, însăși cumpătarea dorințelor îți va fi învățătoare, întocmai cum e asceza pentru pustnici și monahi cu care comparându-te (dar fără să întorci spatele durerii grele) poate ai șansa ca anul acesta să-ți ispășești prin pedeapsă datorita, întrucât aceia sunt datori să facă asceză, iar tu, asemenea lor, [ești dator] la un noviciat plin de zel, [ridicându-te]deasupra păcatelor tale

În ce privește înlăturarea ta din preoție, eu ți-am spus că ea depinde de milostenia cercetării și judecării sinodului, care se va exprima prin consens, conform pomenitelor norme, deopotrivă cea a canonului apostolic și cea a novelei de înlocuire a verdictului cu iertarea.”